

ÇEKMECE

İZÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
IZU JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sokak ve Meydan

İZÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt 5 Sayı: 10-11 2017/Bahar-Güz

İZÜ
Süleyman
İstanbul Zaim
Üniversitesi

Sahibi:
IZÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü adına Mehmet Bulut

Editörler:
Prof. Dr. Kadir Canatan ve Prof. Dr. M. Emin Köktaş

Editör Yardımcıları:
Yrd. Doç. Dr. Hatice Kadioğlu Ateş, Araş. Gör. Yunus Babacan

Yayın Kurulu:
Prof. Dr. Turan Koç, Prof. Dr. İbrahim Güran Yumuşak, Prof. Dr. Ömer Çaha
Prof. Dr. Mustafa Ateş

Danışma Kurulu:
Prof. Dr. Arif Ersoy, Prof. Dr. İbrahim Güney, Prof. Dr. Şükrü Karatepe, Prof.
Dr. Samir Salha, Prof. Dr. Ergun Yıldırım, Prof. Dr. Bilal Eryılmaz, Prof. Dr.
Sabri Orman, Prof. Dr. Recep Şentürk, Doç. Dr. Alev Erkilet, Prof. Dr. Ali Rıza
Abay, Prof. Dr. Sadık Türker, Prof. Dr. Erdal Karagöz, Prof. Dr. Mahmut
Aydın, Prof. Dr. Mehdi İlhan, Prof. Dr. Mehmet Şeker, Prof. Dr. Muhammed
Harb, Prof. Dr. Nazif Gürdoğan, Prof. Dr. Mehmet Narlı, Prof. Dr. Önder
Kutlu, Prof. Dr. Ramazan Gözen, Prof. Dr. Sadettin Ökten, Prof. Dr. Veli
Urhan, Prof. Dr. Veysel Bozkurt, Yrd Dç Dr Ali Emrah Bozbayındır.

Bu Sayının Hakemleri:
Fahri Çakı, Ömer Çaha, Lütfi Sunar, Faruk Taşçı, Ali Rıza Abay, Musa Gök,
Kasım Varlı, Hakan Akçay, Halil Ekşi, Adnan Kulaksızoğlu, Abdurrahman
Özkan, Banış Şentuna, Mehmet Bedri Mermutlu, Mustafa Şeker, Erol Gürdal,
Abdulmuttalip Arpa, Mahmut Salihoglu, Nemetin Özmen, Turgay Ayar,
Ramazan Yeiken, İsmail Hıra, Mahmut Aydın, Füsün Kökalan Çımmın

IZÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli ulusal bir dergidir. Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki kez yayımlanır. Dergide Türkçe dışında yabancı dillerde yazılmış makalelere de yer verilir. Makaleler 5.000 kelimeyi geçmemelidir. Yazarlar yayımlanan makalelerin telif haklarını (5846 numaralı Fikir ve Sanat Eserleri kanunundan doğan işleme, çoğaltma, yayma, temsil ve elektronik ortamda yayımlama haklarını) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesine devretmiştir. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler yazarlarına aittir. Üniversite bu görüşler nedeniyle herhangi bir sorumluluk kabul etmez. Makalelerin ilk sayfasında Türkçe ve İngilizce özet, anahtar sözcükler ve makalenin iki dilde adı bulunacaktır. Yazım kuralları olarak zorunlu olmadıkça APA stili dışında herhangi bir stil kullanılmamalıdır. **IZÜ Sosyal Bilimler Dergisi** her sayıya bir tema ile çıkarılır. Tema dışındaki makaleler de yayımlanmakta beraber temaya uygun makaleler bir dosya halinde derginin ön kısmında yer alacaktır.

Sokak ve Meydan

IZU SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
IZU JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

GEKMEGE

Kadir CANATAN, Sokak ve İdeoloji: Türkiye'de Resmi İdeolojinin Sokak, Cade, Bulvar ve Meydanlara Yansımaları.....	01
Fahri ÇAKI, Aidiyet Ve Mekân Olarak Sokaklar: Balıkesir Örneği Olarak Çerçevesinde Bir Tipoloji Önerisi.....	25
Müge GÖNÜCÜ, Sokakın Marginal Sürgünleri.....	55
M. Mehdi İLHAN, Osmanlı Suyolları: Diyarbakır Suyollarının ve Çeşmelerinin Mahalle ve Sokaklara Dağılımı.....	69
SÖYLEŞİ	
Ömer TAŞGİTİREN, John ESPOSITO ile "Batı Dünyasında İslamofobi" Hakkında Söyleşi.....	117
DİĞER MAKALELER	
Fatma AYYILDIZ ve Bülent DİLMAÇ, Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler İle Akademik Ertelenme Ve Genel Ertelenme Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler.....	127
Fahri ÇAKI ve Elif ALTUNDERE, Risk Toplumunda Çocukluk.....	147
Fatih OKUMUŞ, İmams Without District: Changing Roles of Contemporary Mosque Officials.....	173

DOSYA KONUSU: SOKAK VE MEYDAN

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mehmet BİRİNCİ, Fatih ALTUN ve Kaan SEVİM, Sosyal Çalışma ve Yönetim Arasındaki İşçinin Değerlendirilmesi.....	205
Fahri Çakı ve Barış Şentuna, Türk Gençlerinde Dini ve İnfomal Gönüllülük: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması.....	223
KITAP TANITIM VE DEĞERLENDİRME	
Kadir CANATAN, Sanat Nedir?.....	249
Elif AKTAŞ, Atatürk Heykelleri.....	259

TÜRK GENÇLERİNDE DİNİ VE INFORMAL GÖNÜLLÜLÜK: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI¹

Doç. Dr. Fahri Çakı Yrd. Doç. Dr. Barış Şentuna

Balıkesir Üniversitesi

ÖZ

Mevcut literatür Türkiye’de gönüllülüğün yetersizliğine hatta geri-kalmışlığına vurgu yapar. Bu, Batı kaynaklı gönüllülük ölçeklerinin alandaki domansyonuyla yakından ilgilidir. Oysa bu ölçekler Türk toplumunun kendine özgü durumunu yansıtmaktan aciz kalmaktadırlar. Ancak bu durum gönüllülüğün olgme gabaalarından vazgeçmeyi değil, Türkiye gerçeğine özgü bir ölçüm aracı geliştirmeyi gerektirir.

Anahar Kavramlar: Gönüllülük, Gönüllülük Ölçekleri, Dini Gönüllülük, Informal Gönüllülük, kayıt-dışı gönüllülük

RELIGIOUS AND INFORMAL VOLUNTEERING AMONG TURKISH YOUTH: A STUDY OF SCALE DEVELOPMENT

ABSTRACT

Current literature emphasizes insufficiency and even backwardness of volunteering in Turkey. This is directly linked with the domination of Western scales in the field. However, such scales possess serious weaknesses in reflecting the volunteering reality of Turkish society. Despite of this, efforts of measuring volunteering are not worthless; on the contrary it is necessary to develop new scales that are better capable of measuring volunteering in Turkish society.

Keywords: Volunteering, Volunteering Scales, Religious Volunteering, Informal Volunteering, Unregistered Volunteering

¹ Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) tarafından desteklenmiştir.

1. GİRİŞ

Gönüllülük, akademik, siyasal ve sosyal dünyada giderek önem kazanan bir olgudur. Öyle ki, bu olgunun artık gelişmenin ve modernleşmenin başlıca unsurlarından birisi olarak kabulü yaygın bir eğilimdir. Nitekim, gönüllülük ile kalkınma arasında da karşılıklı bir ilişki söz edilmektedir: "Gönüllülük, kalkınma süreçlerine doğrudan katkıda bulunan ve karşılığında bu süreçlerden etkilenen toplumsal bir olgudur" (Aydımlıgil, 2013:32). Bu nedenle, toplumların/ülkelerin gönüllülük faaliyetlerine katılım ve teşvikini geliştirmeye yönelik çalışmaların sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu bağlamda Türk toplumu hakkında hiç de olumlu bir tablo çizilemediği hemen fark edilmektedir. Türkiye'de gönüllülük üzerine yapılan araştırmalar bu olgunun Türkiye'de yeni üretilen hemen hemen tüm gelişmelerde yer almaması ve Türkiye'de gönüllülüğün yetersizliğine hatta geri-kalmaşlığına vurgu yapar. Örneğin, Rose ve Özcan (2007:43) Avrupa Birliğinde ortalama %45'in en az bir gönüllü kuruluşu üyesi bulunurken Türkiye'de sadece %9'un herhangisi bir gönüllü kuruluş üyesi olduğunu vurgular. Benzer istatistikler ve çıkarımlar konuyla ilgili hemen her kaynakta zikredilir. Örneğin Betil (2013:16) "Toplumun sadece yaklaşık yüzde 12'si sivil girişimlere katılmaktadır. ... Gelişmiş demokrasilerde sivil girişimlere toplumsal katılım oranlarının yüzde 25 - yüzde 56 aralığında olduğunu bakınca, Türkiye'nin bu alanda ne kadar geri kaldığı ortadadır" diyerek aynı yolu izlemektedir.

Benzer şekilde, Avrupa'da gönüllü katılım ve gönüllülüğün karakteristikleri üzerinde karşılaştırmalar yapan bir çalışma (Pires, Proutau ve Boguslaw, 2010:3-6) gönüllülük oranları bakımından ülkeleri üç kategoriye ayırmakta ve Türkiye'yi gönüllülük oranının %25'in altında olduğu en düşük kategoriye yerleştirmektedir. Bu kategorilendirmeye göre Türkiye (%6.4) ve Rusya Federasyonu (%7.9) en düşük gönüllülük oranlarına sahip ülkeler olarak belirirken İsveç (%56.4) en yüksek orana sahip ülke olarak zirvede yer alır.

Gönüllülük belli bir tarihsel ve toplumsal zeminde yer alır. Bu yönüyle gönüllülük, tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamından ayrı düşünülmez. Gönüllüğü bu bağlamlarla sıkı ilişkisi onunla ilgili tanımlama ve ölçüm girişimlerinde doğal bir eğilimdir. Ne yazık ki Türkiye’de gönüllülük araştırmalarında kullanılan ölçekler Batılı araştırmacıların geliştirdikleri ölçeklere dayanmakta ve bu nedenle Türk toplumunun kendine özgü durumunu yansıtmaktan aciz kalmaktadırlar. Ancak bu durum gönüllülüğü ölçme çabalarından vazgeçmeyi değil, Türkiye’de gönüllülük araştırmaları için geliştirilmesi gerektiği ve

Gönüllülüğü ölçmek her şeyden önce gönüllülerin kendileri ve gönüllü faaliyetleri içeren kuruluşlar açısından önem taşır. Çünkü gönüllüler, gönüllülük aktivitelemlerinin kamuyu tarafından bilinmesini ve takdir edilmesini beklerken gönüllü faaliyetleri içeren kuruluşlar da gönüllülük ölçümleri sayesinde yürüttükleri programlar için yeni perspektifler kazanabilir, hakla ilişkiler faaliyetlerini geliştirebilirler ve kaynak mobilizasyonu seçeneklerini arttırabilirler.

Öte yandan gönüllülüğü ölçmenin, devletlerin gönüllü faaliyetlerin faydalarını ve potansiyel eğitimlerini takip etme ihtiyaçlarına cevap oluşturacağı da iheri sürülebilir. Tüm bu argümanlara karşı argümanlar da iheri sürülebilir. Örneğin bazı gönüllüler, yaptıkları faaliyetlerin ekonomik göstergelerle ifade edilmesinden rahatsızlık duyabilirler. Buna ek olarak, gönüllülüğü ölçmek, yukarıda da değinildiği gibi toplumlar arası karşılaştırmalar yapmak ve onları etiketlemek gibi bir sonuç da doğurabilir. Örneğin, gönüllülük rakamları üzerinden toplumlar gelişmiş, az gelişmiş gibi kategorilere ayrıştırılabılır.

Ülkeler yabancı organizasyonların geliştirdiği rehber olarak sunduğu ölçüm yaklaşımlarını benimsemeyi reddetmek için kendilerinin haklı sebeplere dayanabilirler. Böyle yapsalar bile, en azından kendi gönüllülük ölçüm yaklaşımlarını geliştirmeleri gerektiği iheri sürülebilir. Çünkü “ölçülmeyen şeyler etkili bir şekilde yönetilemeyecektir” (ILO, 2011:7). Gönüllülüğün etkin yönetimi en az iki boyut taşımaktadır: Birincisi, gönüllü hizmet potansiyelini maksimum düzeyde ve etkin

alanlarda kullanılmak boyutudur. Diğer boyut ise, gönüllülüğün bir kamuffaj olarak kullanma eğilimindeki grupları ve faaliyetlerini izlemek ve denetim altında tutmaktır. Her iki boyut açısından da gönüllülüğe ilişkin bilgi üretimi hükümetlerin ve sivil toplumun önem vermesi gereken bir husustur.

Bu makale, spesifik olarak, gönüllülüğün ölçmeye yönelik yaklaşımları değerlendirip Türk toplumunda gençler arasında gönüllülüğün daha iyi ölçmeye yardımcı olacağı düşünülen yeni bir ölçüm aracı sunmayı amaçlamaktadır.

1.1. Literatür İncelemesi

1.1.1. Gönüllü Olgular

Gönüllü ölçümleri konusunda çok çeşitli tanımlar, metotlar ve amaçlar söz konusudur ve bu tür çalışmalar lokal, bölgesel, ulusal ve uluslararası seviyede de çeşitlilik göstermektedir. Gönüllü ölçümler aynı zamanda yürütücü türleri bağlamında da resmi kurumlar eliyle yapılmakta, akademisyenler tarafından yapılanlar ve diğerleri olmak üzere de türleri ayrılabilmektedir (Angermann & Sittermann, 2011:6). Bu nedenle gönüllü ölçümleri ve gönüllülüğün boyutları hususunda ortak bir anlayıştan söz etmek henüz mümkün değildir.

Gönüllü tanımlamaları ve perspektiflerindeki çeşitliliğe paralel olarak gönüllü ölçümleri de bir çeşitlilik gösterir. Bu çeşitliliği, hedefedilen kapsam dâhilinde 3 grupta ele almak mümkündür.

a) **Ülke-düzeyinde Ölçümler:** Bunlar, gönüllülüğün büyüklüğünü ve kompozisyonunu ölçmeyi amaçlar. Örneğin Kanada İstatistik Kurumu tarafından 2007'de yapılan *Bağış, Gönüllülük ve Katılım Anketi*, söz konusu yılda Kanada'da 2.1 milyar gönüllü çalışmaya saatte başlıyor, ABD'de 6.8 milyon kişinin son 12 ayda en az bir organizasyonda gönüllü faaliyet gerçekleştirdiğini tespit etmiştir. Avustralya İstatistik Bürosu da 2007 yılında yetmişin nüfusunun %34'ünün gönüllü faaliyetlere katıldığını rapor etmiştir. (UNV, 2011:15).

b) **Bölgesel Öğekler:** Gönüllülük ölçümlerinde rastlanan bir başka eğitim de gençliğin gönüllülükle ilişkileri bağlamında bölgesel araştırmalardır. Örneğin, 9 ülkeyi kapsayan *Gelişme için Gençlik Gönüllülüğü: 21. Yüzyılda Afrika* adlı araştırma gençlerin üyesi oldukları topluluklarda aktif gelişme ajanları olduklarını göstermeye çalışmış ve "Afrika devletlerinin, gelişim ortaklarıyla birlikte çalışırken, geçler arasında gönüllülük ruhunu geliştirmelerinin esas olduğu" sonucuna varmıştır. Buna paralel olarak the International FORUM on Development Service de 2010 yılında 20 Asya ülkesinde yaptığı bir araştırmada diğer bölgelere kıyasla Asyalı gönüllülerin daha fazla gelişme sorunlarıyla ilgili olduklarını rapor etmiştir (UNV, 2011:16).

c) **Uluslararası Öğekler:** Gönüllülüğün tanımlanması ve ölçülmesi hususunda uluslararası geçerlilik kazanmış bir yaklaşıma mevcut değildir. Bu durum uluslararası gönüllülük ölçümlerinin sayısını sınırlı kılmaktadır. Ülkeler arası karşılaştırmalı gönüllülük ölçümleri yapmayı güçleştiren birçok nedenden birisi hemen her ülkede farklı gönüllülük algıları ve gelenekleri olmasıdır. Örneğin bazı ülkelerde gönüllülükle ilgili yasal düzenlemeler mevcutsa bazılarıda hemen hiçbir düzenleme yoktur. Yine bazı ülkelerde düzenli olarak gönüllülük üzerine istatistikî veriler toplanırken diğer bazı ülkelerde bu alanda ciddi bir çalışmaya görünmemektedir. (Angermann & Sittermann, 2011:9).

Bununla birlikte son yıllarda bu bağlamda bazı girişimler mevcut olsa da onlar da uluslararası karşılaştırmalar yapmanın güçlüklerini vurgulamaya gereği duymuşlardır. Örneğin, Avrupa Birliği, 2011 Avrupa Gönüllülük Yılı faaliyetlerinin bir parçası olarak gerçekleştirildiği bir araştırmada Avrupa Birliği'nde istatistiksel olarak anlamlı karşılaştırmalar yapmayı önleyen faktörler arasında a) gönüllülük faaliyetlerini ve araştırmalarını yürüten kuruluşlardaki çeşitliliği, b) araştırmaların farklı zamanlarda gerçekleştirilmiş olması, c) farklı gönüllülük tanımlamaları, metodolojileri ve örneklem büyüklükleri kullanılmış olması, d) farklı gönüllülük türleri üzerinde odaklanılmış olması, zikretmektedir. Bu noktada, gönüllülüğün büyüklüğünü ve kapsamını ölçmeye yönelik birkaç uluslararası girişimin örnekleri aşağıda zikredilmiştir.

Gallup Dünya Anketi, deneklerin gönüllü faaliyetlere katılmalarını ölçmek için şu soruları sorar:

- *Geçen ay aşağıdakilerden herhangi birini yaptınız mı?*
- *Zamanınızın ne kadarını bir organizasyonda gönüllülük ile geçirdiniz?*
- *Tamamladığınız ama yardımı ihtiyacı olan birisine hiç yardım ettiniz mi?*

Gallup DÜNYA Anketi, Dünyada en fazla gönüllülük yapan toplamları Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da olduğu, bunları Güney Asya ve Afrika ülkelerinin takip ettiği, buna karşılık en az gönüllülük yapan toplamları ise Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Doğu Asya ülkeleri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Gallup Dünya Anketindeki gönüllülükle ilgili sorulara benzer sorular içeren başka örnekler de mevcuttur. Örneğin, *Avrupa Zaman Kullanımı Anketi* (European Time Use Survey - ETUS) 10 Avrupa ülkesinde kadınlardan ve erkeklerin zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini üzerine geliştirilmiş bir ankettir. Bu anket, muhtemel seçenekler arasında gönüllülük ve yardım faaliyetlerine de yer vermektedir. Anket bulgularına göre Avrupalılar serbest zamanlarının ortalama %4.1'ini gönüllülük ve yardım faaliyetleri için harcamaktadırlar.

Diğer bir örnek olan *Avrupa Sosyal Anketi* (European Social Survey - ESS) de 30 ülkede belli aralıklarla tekrarlanır ve gönüllülükle ilgili spesifik bir soru içerir. "son 12 ayda ne sıklıkla gönüllü veya hayır kuruluşları için çalıştınız?". Yanıt seçenekleri ise şunlardır: haftada en az bir kez, ayda en az bir kez, her üç ayda en az bir kez, her altı ayda en az bir kez, daha az, asla veya bilmiyorum.

Öte yandan *Dünya Değerler Araştırması* (the World Values Survey) ise, deneklere önce 4 kategoride toplanan gruplardan (dini mensubiyete dayalı gruplar, spor ve kültür dernekleri, siyasal örgütler ve diğer gruplar) herhangi birisine ait olup olmadıklarını ve bu gruplar içerisinde kendilerini nasıl tanımladıklarını sormaktadır.

Anket, daha sonra deneklerin ait olduklarını belirttiği bu gruplardan herhangi birisinde *su anda* (anketin yapıldığı anda) ücret almaksızın gönüllü bir çalışma yapmakta olup olmadıkları sorusunu yönelmektedir. Dünya Değerler Araştırması'nın garpıcı bulgularından birisi şudur ki Türkiye (ve Japonya) gönüllülük oranı (% 15) en düşük ülke iken, İsveç ve Finlandiya (% 96) en yüksek ülkeler olarak belirmektedir. Gençlerin ait oldukları grup türleri açısından veriler incelendiğinde de görülmektedir ki gençlerin dini bir kuruluşta gönüllü faaliyetle bulunma oranı Türkiye'de sadece % 2 iken bu oran Finlandiya'da % 82'dir (bkz. OECD Family Database, Table CO4.1.A ve Table CO4.1.B).

Johns Hopkins Karşılıştırmalı Kar-amaçlı Gönüllü Sektör Projesi (the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project): Bu araştırma daha çok gönüllü faaliyetlerin niteliği üzerinde odaklanır. Araştırma, gönüllülüğün ekonomik değerini hem formal ve informal tüm bu ülkelerdeki gönüllülerin birliğinde Dünyanın 9.cu en büyük ülke nüfusunu oluşturan ve gönüllülerin sağladığı emek gücünün yıllık 400 milyar Amerikan Doları değerinde olduğu hesaplamalarını yapmaktadır (UNV, 2011:20). Aynı üniversite tarafından hazırlanan *Uluslararası Çalışma Örgütü Elkitabı* (ILO, 2011) da önerdiği gönüllülük ölçüm anketinde "gönüllü çalışma süresi (gerçek çalışma saati), çalışma aktivitesinin türü (meslek), gönüllülüğün gerçekleştirildiği alan (endüstri veya ekonomik aktivite) ve gönüllü hizmetin örgütsel mekanı (kurumsal sektör)" deyişkenlerini kullanmaktadır ve ağırlıklı olarak gönüllü hizmetin ekonomik değeri üzerinde odaklanmaktadır.

1.1.2. Gönüllülük Ve Din

Gönüllülük ölçeklerinde dinin ve dindarlığın konumu özel bir önem taşır. Bu Batı toplumları kadar Türk toplumunu için de önemlidir. Gönüllülük ve din ilişkisi üzerinde uzun zamandan beri var olan geniş bir literatür bulunmaktadır. Genel olarak dindarlığın gönüllü hizmetlere katılım üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sıklıkla savunulan bir argümandır (bkz. Cnaan vd. 1993, Uslander, E. 1997, Jackson vd. 1995, Ecklund & Park

2007, Lukka vd. 2003). Orneğin, Kanada ile ilgili bir araştırma raporuna göre, "dindar Kanadalılar diğer Kanadalılardan daha yüksek olasılıkla gönüllüdür... Yaş, gelir ve eğitim gibi öngörülebilir değişkenler biraz fark yaratmaktadır ama her bir alt grupta dindarlar daha yüksek ihtimalle gönüllülük yaparlar. Özellikle şaşırtıcı olan bulgu şudur ki dindarların %79'u seküler kurumlarda çalışmaktadır..." (Bowen, 1999:32). Bireşik Devletlerle ilgili olarak da benzer bulgular sunulmaktadır (bkz. Independent Sector, 2001:84-86).

Gönüllülük ve din ilişkisi üzerine geliştirilen literatürün önemli bir kısmı gönüllülüğün bir türü olarak bağışta bulunmayı inceleme konusu yapar. Orneğin Choi & Dinotto (2012), Wilson & Musick'in (1997) gönüllülük kuramını esas alarak beşeri sermaye, kültürel sermaye ve sosyal sermaye bağlamlarında dini ve seküler bağış ilişkisi üzerine 5 hipotez test eder (s. 99). Bu süreçte Choi & Dinotto, formal gönüllülük için ayda harcanan saat miktarı, dolar türünde ayda yapılan bağış miktarı, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, üretkenlik, dini kimlik, sosyal entegrasyon, katılım sağlanan aylık toplantı sayısı ve demografik özellikler (yaş, cinsiyet, ırksal/etnik köken ve medeni durum) gibi değişkenler kullanmışlardır (S. 100-1029).

Taniguchi & Thomas (2011) da *Bireşik Devletler Orta-yaş Gelişimi* verilerini kullanarak dini tutumların (dini temelli dişlayıcı ve iğercici duygular ve diğer dinlere apıklık) gönüllülük üzerindeki etkilerini incelemişler ve dini dişlayıcılığın sadece dini alanlarda gönüllülüğü desteklediği, dini iğerciliğinin hem dini hem seküler gönüllülüğü desteklediği, diğer dinlere apıklılığın ise her iki gönüllülüğü de desteklediği bulgularına ulaşmıştır (s. 346-351).

Dindarlık ve gönüllülük ilişkisini irdeleyen nicel araştırmalarda gönüllülük kavramı kadar dindarlık kavramı da birbirlerinden çok farklı şekillerde işlemselleştirilmektedir. Gönüllülükle ilgili genel eğitim haftada ya da ayda gönüllülük için harcanan saat miktarını sormaktır. Dindarlıkla ilgili genel eğitim ise deneklere ne sıklıkla dini ritüellere katıldığını ve

kilise, sinagog, cami gibi dini kuruluşlara üyeliklerinin bulunup bulunmadığını sormaktır (Örneğin bkz. Independent Sector, 2001:173-74).

Bu anlatımlardan çıkan ana sonuç dindarlığın gönüllülüğü üzerindeki pozitif etkisi olduğu kanaatidir. Ancak gönüllülüğü gibi dindarlıkta ortak bir tanımda ve ölçüm yönteminde uzlaşılması güç bir kavramdır. Dinler arasındaki inanç, ibadet ve etik farklılıklar her dinde dindarlığın göstergelerinin farklı olmasını zorunlu kılmaktadır. Belki bundan daha ciddi bir sorun ise şudur: Batılı toplumlarda din ve gönüllülüğü ilişkiyi kilise merkezinde tartışılmaktadır. Diğer bir deyişle, inanç-temelli gönüllülüğü de yine örgütsel bir yapı olan kiliseler ve kilise temelli cemaatler ya da kuruluşlar üzerinden kurulumaktadır. Bu temel özelliklerle, kiliseler gerçeğinde gerçekleştirilen gönüllü faaliyetler tipki STK'larda gerçekleştirilen gönüllü faaliyetler gibi kayıtlıdır ve bu nedenle ölçümlenebilir bir durumdur. Oysa Türkiye'de ve diğer İslam toplumlarında inanç-temelli gönüllülüğü bundan daha karmaşıktır.

Çakı (2014), Batılı toplumlarda görülen inanç-temelli gönüllülüğün aksine İslam toplumlarındaki dini cemaat ve tarikat ağlarında hiçbir resmi üyelik proseduru olmadığını dikkat çekmekte ve bu toplumlarda "gönüllü faaliyetlere ilişkin nicel bir araştırma yapmanın ve doğru istatistiksel veriler elde etmenin önünde çok ciddi engeller" bulunduğuna vurgu yapmaktadır (s.201). Çakı, Türkiye'deki cemaat ve tarikat ağlarında yer alan gönüllülüğün (ölçülebilmesi durumunda) kilideki gönüllülüğü istatistiklerini ciddi derecede etkileyecek bir boyutu olduğunu ve karakteristik olarak örgütsel gönüllülüğün yakın özellikler taşıdığını fakat mevcut ölçümlerin bu "kayıt-dışı gönüllülüğü" yansıtmadığını ileri sürmektedir (Çakı, 2014:201).

Çakı'nın bu tespitleri bu araştırmanın da temelini oluşturmaktadır. Türkiye'deki gönüllülüğü gerçekleştiren daha kapsamlı yansıtılacak bir ölçüme gereksinim bulunmaktadır. Bu ölçümün hem formal ve informal gönüllülüğü hem de "kayıt-dışı" gönüllülüğü ölçmeyi amaçlaması gerekmektedir. Bir anlamda inanç-temelli (dini) gönüllülüğü de kapsayan "kayıt-dışı gönüllülüğü" bireylerin kilise veya cami/mescit

faaliyetlerine katılmaları ya da buralara yaptıkları bağışlarla ilgili sorular çerçevesinde ölçülemeyecek kadar karmaşıktır. Bu nedenle, formal ve informal gönüllülüğün boyutlarına ek olarak, herhangi bir resmi üyelik süreci bulunmasa bile cemaat/tarikat mensuplarının ücret almaksızın özgür iradeleriyle fayda üretmeye dönük yaptıkları tüm faaliyetleri de (bağış dahil) ölçmeye izin veren bir soru çerçevesinde üretiminin gerçekleştirilmesi ve geçeriğini maksatla geliştirilimiye çalışılan bir ölçümün gerçekleştirilmesi ve geçeriğini sağlamak bu makalenin ana amacıdır.

2. YÖNTEM

Görüldüğü üzere gönüllülüğün modern toplumun ayrıt edici bir vasi olarak sunulmaktadır. Ne var ki literatürde Türkiye’de gönüllülüğün hizmetlerinin nicel ve nitel karakteristikleri üzerinde olumsuz bir tablo çizilmektedir. Bu araştırma, bu olumsuz tablonun gerçekçi olmadığını göstermeyi amaçlaması bakımından hem akademik hem sosyo-politik bir öneme sahiptir.

Mevcut araştırma, Türkiye’de gençlerin gönüllülüğünle ilişkilerine daha isabetli bir analiz sağlayabilmek için gönüllülüğün 3 kategoride kavramsallaştırılmaktadır:

- 1) **Formal/Orgütsel Gönüllülük:** tüzel kimliği olan kurum ve kuruluşlarda (STK’lar dahil) yürütülen yapılandırılmış gönüllülük.
- 2) **Informal Gönüllülük:** Gündelik yaşam içinde pratize edilen, plansız, yapılandırılmamış, kurumsal olmayan gönüllülük.
- 3) **Kayıtlı Yapılandırılmış (Dini) Gönüllülük:** resmi bir tüzel kişiliğe sahip olmayan oluşumlar içerisinde hiyerarşik bir düzen ve süreklilik içerisinde yürütülen planlı ve yapılandırılmış gönüllülük.

Dolayısıyla mevcut araştırma bu kavramsallaştırma çerçevesinde geliştirdiği ölçüm güvenirliğini sınamak maksadıyla ayrıntıları aşağıda sunulacak olan süreçleri izlemiştir.

2.1 Evren ve Örneklem

Çalışmamızın evrenini Balıkesir Üniversitesi Çağış Kampüsü öğrencileri oluşturmaktadır. Toplamda bu kampüste 15,000 öğrenci öğrenim görmektedir. Çalışmamızda toplamda 18-26 yaş arası 1369 kişiden data toplanmış olup, kayıp veri analizi yapıldıktan sonra (N=1244) öğrenci ile analiz yapılmıştır. Bazı temel bilgiler Tablo 1 de rapor edilmiştir.

Tablo 1. Belimleyici İstatistik

K. Bilgiler	Alt Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)	
Cinsiyet	Kadın	675	53,8	
	Erkek	568	46,2	
	TOPLAM	1244	100	
Yaş	18	54	4,4	
	19	187	15,1	
	20	241	19,4	
	21	269	21,7	
	22	246	19,8	
	23	134	10,8	
	24 ve üstü	113	9,8	
	Toplam	1244	100	
	Fakülte	FEF	231	18,6
		NBF	159	12,8
MMF		153	12,3	
BESYO		170	13,7	
BTOYO		165	13,3	
TBF		136	11,0	
TIP		63	4,8	
MYO		167	13,5	
TOPLAM		1244	100	

Deneklerin yaşı 18 ve 33 arasında bir açıklık (ranj) göstermektedir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmış, verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Öğrencilerin dağılımı normal dağılım göstermektedir ($M=21,09$, $SS=1,94$). Fakültelelere göre dağılım mümkün olduğunca eşit bir şekilde yapılmaya çalışılmış fakat Tip Fakültesindeki öğrencilerin anket katılmaktaki çekingenliği gözlemlenmiştir, tüm örneklerin % 4'ünü oluşturmaktadırlar ve kayıp verinin çoğunun bu fakülteleden geldiği gözlemlenmiştir. ($N=63$).

2.2. Ölçek Geliştirme Süreci

Ölçek geliştirme sürecinin ilk aşamasında uzman görüşlerine başvurulmuş, ilgili sorular hazırlanmıştır. Uzmanların üzerinde anlaşamadıkları sorular anketten çıkartılmıştır. Anketörler yardımıyla, yüzde görüşme metoduyla, seçilen her fakülteden 200 adet olmak üzere toplamda 1800 katılımcıya ulaşılmıştır fakat Tip Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu'nun anketlere dönüşü az olduğundan dolayı toplamda 1369 kişiye anketler uygulanmıştır. Data'dan kayıp veriler ayıklandıktan sonra, 1244 kişi ile analize devam edilmiştir. Ölçekli yanıtlayan öğrenciler maddelere tamamen katılmıyorum (5) ile hiç katılmıyorum (1) arasında değişen 5 kategorili derecelendirme ölçeğine göre soruları yanıtlamışlardır. Dolayısıyla ölçek, 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki maddeler tam katılmıyorum "5 puan (4.20-5.00)", katılmıyorum "4 puan (3.40-4.19)", orta düzeyde katılmıyorum "3 puan (2.60-3.39)", az katılmıyorum "2 puan (1.80-2.59)", hiç katılmıyorum "1 puan (1.00-1.79)" olacak şekilde puanlandırılmıştır. Başta 35 olan soru sayısı 30 a indirilmiştir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en alt puan 30 en üst puan 150 olmuştur.

2.3 Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli görülen örneklem büyüklüğü incelenmiş, çalışmada grubu yeterli

görülmüştür (Tabachnick & Fidell, 2001). "Gençlerde Manevi Gönüllülüğü Ölçeği"nin yapı geçerliliğini belirlemek için Varimax döndürme ile temel bileşenler analizi kullanılarak *Açıklayıcı Faktör Analizi* (AFA) yapılmıştır. Analizde faktör yükleri en az .30 olarak belirlenmiştir (Büyüközkurt, 2006). Ölçeğin alt boyutları ve toplam güvenirlikleri için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ayrıca AFA ile ortaya konulan yapının doğruluğunun test edilebilmesi için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır.

3. BULGULAR

Ölçeğin kendi içindeki tutarlılığı (ölçeği oluşturan maddelerin kendi aralarındaki ilişkilerin anlamlı olması) Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı ile belirlenmektedir. Deneme örneğinde yer alan 30 maddeden hangilerinin birbiriyle uyumlu olduğunu belirlemek amacıyla korelasyonlara dayalı madde analizi yöntemi ile ölgekteki her madde için madde toplam test korelasyonları hesaplanmıştır. Faktör analizinden önce datanın stabilitesi analiz edilmiştir. Korelasyon Matrisi sonuçları bizlere yükü 0,3 ten fazla olan pek çok soru göstermiştir. Kaiser-Meyer-Olkin değeri .93 çıkmış, sahip olunan beklenen en düşük değeri geçmiştir (Kaiser 1970, 1974). Bartlett'in küresellik testi (Bartlett, 1954) istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < 0,001$). Bu ön testler ölçeğin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

Açıklayıcı faktör analizi Eigen değerleri 1'in üzerinde olan 5 faktör ortaya çıkarmıştır. Bu faktörler sırasıyla toplam varyansın, yüzde 24'ünden, yüzde 4,2'sine kadar geçitli açıklayıcılık değerleri göstermiş, grafiksel serpilme diyagramı gizimi yapılmış, Cartell'in (1966) gizim testine göre, 3. faktörlerden sonra keskin bir düşüş gözlemlenmiştir (Tablo 3). Bundan dolayı 3 faktörlü yapı tercih edilmiştir. Madde yüklerine bakıldığında ise 3 faktörlü yapıda herhangi bir sorunun çıkartılmasına gerek olmadığı görülmüştür.

Gençlerde Dini ve İformal Gönüllülük Ölçeği, 30 soru ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek, toplam varyansın 51,85'ini açıklamaktadır. 3 faktör sırasıyla *Dini Gönüllülük* (DG), *Bireysel İformal Gönüllülük* (BIG) ve *Toplumsal İformal Gönüllülük* (TIG) şeklinde isimlendirilmiştir. DG ilk faktör yükleri, 83 ile, 68 arasında değişen 11 maddeden oluşmaktadır ve toplam varyansın 24,10'nunu açıklamaktadır. Dini gönüllülük alt boyut ortalaması 16,92 çıkmıştır. ($X=16,92$; $SS = 8,247$ $N=1244$; bkz. Tablo 4.) BIG faktör yükleri, 73 ve, 47 arasında değişen 10 maddeden oluşmaktadır; ortalaması 26,24 çıkmıştır ($X=26,24$; $SS = 8,09$; $N=1244$) ve toplam varyansın 14,76'sını açıklamaktadır. TIG faktör yükleri ise, 75 ve, 50 arasında değişen 9 maddeden oluşmaktadır; ortalaması 25,40 çıkmıştır ($X=25,40$; $SS = 7,36$; $N=1244$) ve toplam varyansın 12,97'sini açıklamaktadır (Tablo 3).

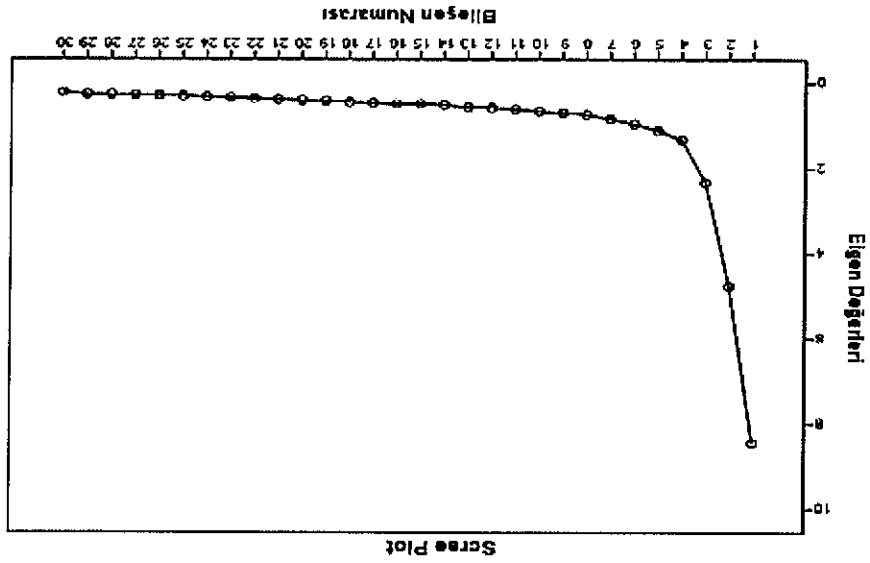
Tablo 2. AFA Faktör Yükleri

Toplumsal		Dini	Gönüllü	Gönüllü	Gönüllü
		Bireysel	İnformal	İnformal	Formal
Dini topluluk üyelerine liderlik veya rehberlik/danışmanlık.		,838			
Gönül bağıyla bağlı olduğum dini topluluğa yeni insanlar kazandırmak için çaba sarf ederim.		,830			
Dini topluluğa ait ev, dershane, cami, tesis gibi yerlerin temizlik, bakım ve onarım gibi faaliyetlerinde görev alırım.		,823			
Dini topluluğun arabamı ve/veya evimi/mekânımı kullanmasına izin veririm.		,820			
Dini topluluğun yayınlarına abone olurum.		,815			
Dini topluluk kuruluşlarında ücretsiz sekreterlik, ofis işleri yaparım.		,812			
Dini topluluk üyelerine mesleğiyle ilgili ücretsiz hizmet veririm.		,807			
Dini topluluk bünyesinde öğrencilere ders veririm.		,803			
Dini topluluk bünyesindeki öğrencilere aynı veya nakdi yardımında bulunurum.		,781			

779,	Dini toplulukların belirli aralıklarla düzenlediği dini sohbetlere katılım.
684,	Dini toplulukların düzenlediği kermes, ev ziyareti gibi faaliyetlerde görev alırım.
736,	Arkadaşlarım/komşularım hastalandığında ziyareline giderim ve moral destek veririm.
700,	Arkadaşlarım/komşularım danışmanlık yaparım, öğüt ve tavsiyelerde bulunurum.
678,	Arkadaşlarım/komşularım talep ettiğimde borç para veririm.
676,	Arkadaşlarım/komşularım veya göcuğuna ders veririm, ödevlerine yardım ederim.
664,	Arkadaşlarım/komşularım nişan, nikâh, sünnet, doğum-günü gibi özel zamanlarda hediye alırım/takı takarım.
641,	Arkadaşlarım/komşularım alışveriş ihtiyacını görürüm.
626,	Arkadaşlarım/komşularımın mektubunu gönderme, faturasını yatırma gibi işlerini yaparım.
616,	Arkadaşlarım/komşularımın Gerekteğinde yemeğini pişirtim ve/veya ev temizliğini yaparım.

Arkaadaşlarıma/komşularıma ulaşım hizmeti sunarm.	,558			
Arkaadaşlarımla/komşularımla gerekiyorsa kefil olurum.	,473			
Ağaçlandırmaya faaliyetlerine katılım	,750			
Geridönüşüm kampanyalarına destek veririm.	,708			
Sepete ekmek veya sepete yemek kampanyalarına destek veririm.	,681			
Gerektiğinde polis, itfaiye ve sağlık yetkililerine ihbarda bulunurum.	,649			
İlçe/şehir festivallerine, şenliklerine katılım.	,645			
Toplu dilokçelere iştirak ederim.	,628			
Hemşerilik temelli faaliyetlere katılım.	,555			
Köy/mahalle hayırlarına katılım.	,528			
Ulaşım araçlarında yaşı, hamile, engellilere yer veririm.	,503			
Açıklanan Toplam Varyans		24,10	14,769	12,977
.30 un altındaki yükler gösterilmemiştir.				

Tablo 3. AFA Serpilme Diyagramı Çizim Grafiği

Tablo 4. Alt boyutların skorları

	N	X	SS
Dini Gönüllülük	244	16,92	8,247
Bireysel İnfomal Gönüllülük	244	26,24	8,096
Toplumsal İnfomal Gönüllülük	244	25,40	7,360

Tablo 5. Faktörler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Faktörler	Farkındalık	Bilgi	Beceri
DG	1.00	.25*	.20*
BIG		1.00	.42*
TIG			1.00

*p<0.01

Doğrulamalı Faktör Analizi sonucunda da AFA'da ortaya konulan yapının doğrulandığı görülmüştür.

Sümer'e (2000) göre DFA kuramsal bir temelden destek alarak pek çok değişik kriterden oluşturulan faktörlerin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeye yönelik bir analizdir. Bir başka anlatımla DFA, önceden belirlenmiş ya da kurgulanmış bir yapının toplanan verilerle ne derece doğrulandığını incelemeyi amaçlar (Seçer, 2013).

Doğrulamalı faktör analizinde pek çok test bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en sık kullanılanlar, χ^2/SD (ki-kare istatistiği), RMR veya RMS (Ortalama Hataların Karekökü - Root Mean Square Residuals), GFI (Uyum İyiliği İndeksi - Goodness of Fit Index), AGFI (Uyarlanmış Uyum İyiliği İndeksi - Adjusted Goodness of Fit Index), CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi - Comparative Fit Index), NFI (Normlandırılmış Uyum İndeksi - The Normed Fit Index), RMSEA (Ortalama Hata Karekökü Yaklaşımı - Root Mean Square Error Approximation), RFI (Görelî uyum indeksi- Relative Fit Index) ve IFI (Fazlalık Uyum indeksi- Incremental Fit Index) testlerdir. Burada Gilles'in (2009) önerdiği kısmi doğrulamalı faktör analizi kullanılarak, daha derine bakılmasına gerek olup olmadığının karar verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Tablo 6, özellikle χ^2/sd oranı ile SRMR, AGFI ve RMSEA değerleri dikkate alındığında modelin kabul edilebilir bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. DFA Uyum ve İyilik Ölçütleri

Uyum Ölçüsü	Değeri	Ölçütler
Ki-kare χ^2 /SD	2,013	<3
RMSEA	0,06	Yeterli Uyum ¹
SRMR	0,05	Kabul Edilebilir ²
GFI	0.863	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.842	Yeterli Uyum ³

Bulgularımıza göre önemli bir uyum istatistiği olan ki kare (χ^2), χ^2 /s.d.}, 2,13 çıkmıştır ve bu Bollen'e göre, (1989:278) iyi bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. RMSEA (Ortalama hata karekök yaklaşımı - root-mean-square error approximation) 0,06 bulunmuştur ve bu değer Browne & Cudeck'e göre (1993) yeterli uyum olarak kabul edilmiştir. Bir diğer kriter, Goodness of Fit Index (GFI) ve AGFI (Uyarlanmış Uyum İyiliği indeksi - Goodness-of-fit index)'dir. Birbirine çok yakın bu iki uyum testinden de kabul edilebilir sonuçlara ulaşılmıştır. Tabii şu gözden kaçırılmamalıdır ki, modelin karmaşıklığı arttıkça bu uyum indekslerine uyum da o kadar zorlaşacaktır (Anderson & Gerbing, 1984).

Öte yandan, Lisrel 9.2. programı ile incelenen tüm DFA ile tahminlenen faktör yüklerinin anlamlılığını veren *t* değerlerinin tamamı anlamlı çıkmıştır. Jöreskog ve Sörbom (1996) *t* değerleri yol

¹ Browne and Cudeck (1993)

² Hu, L., & Bentler, P. (1995)

³ Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1989)

diyaqramında kırmızı ok bulunmasının tüm maddelerin .05 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. *t* değerlerinde kırmızı ok bulunmaması tüm maddelerin .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermiştir. DG alt boyutu için .63 ile .81 arası, BIG için .67 ile .94 arası, TIG için de .75 ile .91 arası faktör yüklerine ulaşılmıştır.

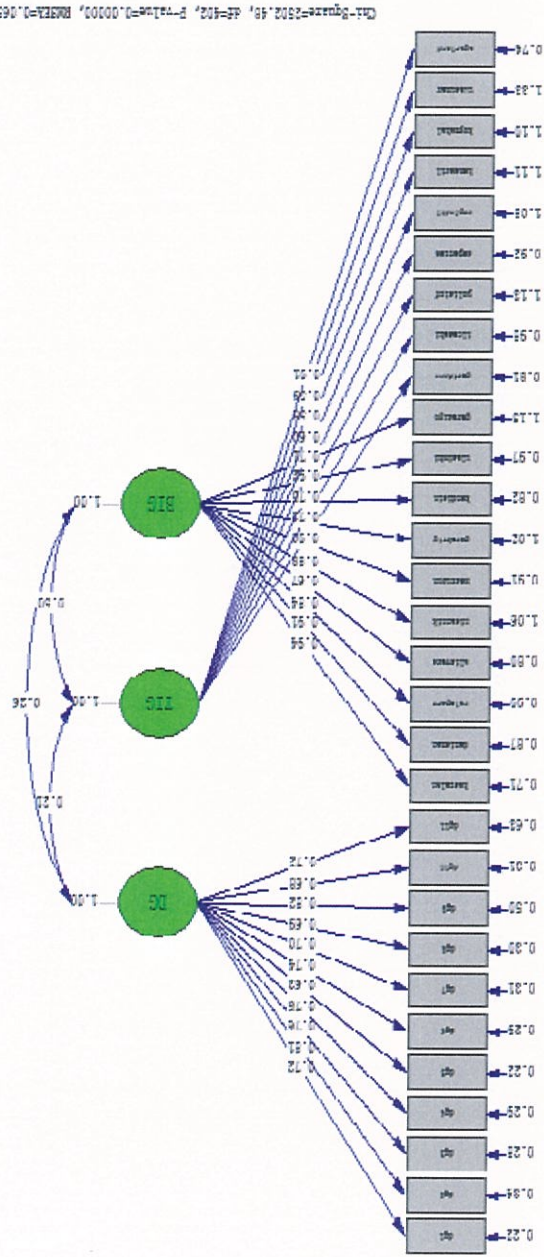
Ölçeğin 30 maddesinin güvenilirliği için *Cronbach Alfa* *ig* *tutarlılık katsayısı* hesaplanmış ve bu katsayının .899 olduğu gözlemlenmiştir. Hiçbir maddede silişmesi halinde alpha değerinin yükselceğine dair bir durum gözlemlenmemiştir. Elde edilen değerler, bu ölçeğin Gençlerde Dini ve İnfomal Gönüllülüğü güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ

Elde edilen veriler ışığında Gençlerde Dini Gönüllülük ve İnfomal Gönüllülük Ölçeği'nin ölçmek istediği şeyi ölçmekte başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Her ne kadar her bir alt faktör birbiriinden ayrı alt faktörler gibi değerlendirilebilse de, yüksek korelasyon katsayıları bizlere bu üç ayrı alt boyutun birlikte değerlendirilebileceğini, benzer ama ayrı olmayan şeyleri ölçtüğünü göstermektedir.

Tabi ki ileriki çalışmalarda, her bir boyut araştırmacılar tarafından ayrı ayrı ele alınıp ayrı modellemelerle ayrı ölçümler halinde de sunulabilir.

Tablo 7. DFA Analizi Yol Diyagramı

KAYNAKLAR

- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1984). "The Effect of sampling Error on Convergence, Improper Solutions, and Goodness-of-fit indices for Maximum Likelihood Confirmatory Factor Analysis". *Psychometrika*, 49, 155-173.
- Angermann, Annette & Sittermann, Birgit (2011). *Volunteering in the Member States of the European Union - Evaluation and Summary of Current Studies*. Working paper no. 5 of the Observatory for Sociopolitical Developments in Europe. <http://www.sociopolitical-observatory.eu>
- Aydınlığıl, Seyhan. (2013). "Sosyal Politika Geliştirilmede Yeni Bir Alan: Gönüllülük". *Türkiye de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. Yay. Haz.: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi Çev.: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Erdem.
- Betül, İbrahim. (2013). "Etkin Bir Sivil Toplum Yansımaları Olarak Gönüllülük: Karşılıklı Zorluklar ve Fırsatlar". *Türkiye de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*. Yay. Haz.: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi Çev.: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Erdem.
- Bollen, K. A. (1989). *Structural Equations with Latent Variables*. New York: Wiley.
- Bowen, Kurt (1999). *Religion, Participation, and Charitable Giving: a report*. Volunteer Canada & The Canadian Centre for Philanthropy.
- Browne, M. W. & Cudeck, R. (1993). "Alternative ways of assessing model fit". In: Bollen, K. A. & Long, J. S. (Eds.) *Testing Structural Equation Models*. pp. 136-162. Beverly Hills, CA: Sage
- Büyükoztürk, Ş. (2006). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi: İstatistik Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Choi, Namkee G. & Dinitto, Diana M. (2012). "Predictors of Time Volunteering, Religious Giving, and Secular Giving: Implications for Nonprofit Organizations". *Journal of Sociology & Social Welfare*, Volume XXXIX, Number 2: 93-120.
- Cnaan, R., Kasternakis, A., & Wineburg, R. (1993). "Religious people, religious congregations and volunteerism in human services: is there a link?", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 22 (1).
- Çakı, Fahri (2014). "Türk Sosyolojisinde yeni bir Alan: Gönüllülük Araştırmaları". *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.185-202.
- Ecklund E. H. & Jerry Z. Park (2007). "Religious Diversity and Community Volunteerism Among Asian Americans." *Journal for the Scientific Study of Religion* 46(2):233-244
- European Social Surveys – ESS <http://www.europeansocialsurvey.org/>
- Gilles, Gignac, E.(2009). "Partial Confirmatory Factor Analysis: Described and Illustrated on the NEO-PIR". *Journal of Personality Assessment*, 91: 1, 40 — 47

- Hu, L., & Bentler, P. (1995). "Evaluating model fit." In R. H. Hoyle (Ed.), *Structural Equation modeling: Concepts, issues, and applications* (pp. 76–99). London: Sage.
- Independent Sector (2001). *Giving and Volunteering in the United States*, 2001.
- International Labour Office (ILO) (2011). *Manual on the measurement of volunteer work*. – Geneva.
- Jackson, E., Bachmeier, M., Wood, J., & Craft, E. (1995). "Volunteering and charitable giving: do religious and associational ties promote helping behaviour?", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 24 (1), Spring 1995.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1989). *LISREL 7 user's reference guide*. Chicago: SPSS Publications.
- Jöreskog, K.G., & Sörbom, D. (1996). *LISREL 8 reference guide*. Lincolnwood, IL: Scientific Software International.
- Lukka, P., Locke M., & Soteri-Procter A. (2003). *Faith and voluntary action: community, values and resources*. Institute for Volunteering Research and Centre for Institutional Studies, School of Social Sciences, University of East London.
- OECD Family Database (2009). CO4.1: Participation in voluntary work and membership of NGOs for young adults <http://www.oecd.org/els/family/43200164.pdf>. Last updated 29/06/2009 (okuma tarihi: 22/10/2015).
- Pires, Cesarina; Prouteau, Lionel ve Sardinha, Boguslaw. (2010). "Rates of Participation in Volunteering and Characteristics of Volunteers: European Comparisons" *9th International Conference of the International Society for Third-Sector Research*, Istanbul – Turkey July 7-10, 2010.
- Rose, Richard ve Ozcan, Yusuf. (2007). *First European Quality of Life Survey: Quality of life in Turkey*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 978-92-897-0800-5
- Seçer İ., Halmatov S., Gençdoğan, B. (2013). "Duygusal Tepkiselilik Ölçeğinin Türkiye'de Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması." *Sakarya University Journal of Education*, 3/1 (Nisan/April 2013), ss. 77-89.
- Stimer, N. (2000). "Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar." *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt 3, Sayı 6, 49-73.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4th Ed). Needham Heights: Allyn& Bacon.
- Taniguchi, Hiromi & Thomas, Leonard D. (2011). "The Influences of Religious Attitudes on Volunteering." *Voluntas* (2011) 22:335–355.
- Uslaner, E. (1997). *Faith, Hope and Charity: social capital, trust and collective action*. Department of Government and Politics, University of Maryland.

United Nations Volunteers (UNV) (2011). *State of the World's Volunteerism Report 2011*. ISBN-13: 978-92-1-101246-0

Wilson, J. & Musick, M. (1997). "Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work". *American Sociological Review*, 62, 694-713.

World Values Surveys: <http://www.worldvaluessurvey.org/>